

مطالعه تطبیقی شیوه‌ها و روش‌های تأمین منابع مالی آموزش و پرورش در شهرستان

الیگودرز

نگین سرلک^۱، علیرضا زلفی^{۲*}، محمد زلفی^۳

۱. کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دانشگاه آیت‌الله بروجردی، ایران.

۲. کارشناسی ارشد، دانشگاه آیت‌الله بروجردی، ایران (نویسنده مسئول).

۳. کارشناسی آموزش ابتدایی، دانشگاه فرهنگیان شهید میرکاشی، الیگودرز، ایران.

فصلنامه راهبردهای نو در روان‌شناسی و علوم تربیتی، دوره ششم، شماره بیست و چهارم، زمستان ۱۴۰۳، صفحات ۱۱۹-۱۳۸

چکیده

با توجه به هزینه‌های ناشی از عوامل عدیده در حوزه آموزشی و پرورشی برای تربیت نیروی انسانی متخصص و ماهر در کشور، منابع و شیوه‌های تأمین آن به صورت‌های دولتی و غیردولتی ارزیابی می‌شود. پژوهش حاضر باهدف مطالعه تطبیقی شیوه‌ها و روش‌های تأمین منابع مالی آموزش و پرورش در شهرستان الیگودرز انجام شده است. پژوهش از نوع کاربردی و نوع تجزیه و تحلیل آن توصیفی-تحلیلی در نظر گرفته شده است. به منظور انجام پژوهش از روش آمیخته که دربردارنده داده‌های کمی با تحلیل‌های آماری نرم‌افزار (spss) و بخش کیفی که با استفاده از مطالعه تطبیقی بوده است، استفاده شد. ابزار پژوهش شامل؛ منابع کتابخانه‌ای، مطالعات پیشین و استفاده از پرسشنامه که با نرمال‌سازی داده‌ها و آزمون t ارزیابی شد. جامعه آماری ۲۷۳۹۵ دانش‌آموز شهرستان الیگودرز بود که با استفاده از فرمول کوکران نمونه تعداد ۳۷۹ نفر انتخاب شد. نتایج نشان داد؛ بودجه اختصاص یافته به آموزش و پرورش متناسب با هزینه‌های آموزش و پرورش نبود، از این رو آموزش و پرورش نیازمند منابع غیردولتی بود. سهم بیشتر این تأمین از سوی دولت با شاخص واحد ۷۲.۶۸ در مقابل ۲۷.۶۳ واحد منابع غیردولتی قرار گرفت. مطابق نتایج پرسشنامه، منابع غیردولتی سهم بیشتری در مؤلفه‌هایی مانند ساخت و تعمیر، تجهیزات و رفت و آمد دانش‌آموزان داشتند و در مقابل دولت سهم بیشتری در تأمین حقوق کارمندان و آموزش داشت؛ بنابراین آموزش و پرورش با کمبود بودجه از سوی دولت مواجه بود و هزینه‌ها با درآمد تناسب نداشت، به همین علت از والدین، خیرین و نهادهای اجتماعی برای رفع برخی مشکلات یاری جسته است.

واژه‌های کلیدی: آموزش و پرورش، روش تأمین، شهرستان الیگودرز، مطالعه تطبیقی، منابع مالی.

مقدمه

آموزش و پرورش به عنوان یک نهاد اجتماعی رسمی و یک نظام ارزشمند تولید نیروی انسانی متخصص شناخته می شود. نیرو انسانی متخصص و آموزش دیده به عنوان یک ثروت در روند رشد و توسعه اقتصادی و اجتماعی یک کشور نقش ارزشمندی دارد. در بسیاری از مدل های اقتصادی در سطح کلان و نوین، دانش و مهارت های نیرو انسانی را به عنوان یک مؤلفه تأثیرگذار و اثربخش در رشد اقتصادی کشور در نظر می گیرند. علاوه بر این در زمینه های اقتصادی خرد نیز قابل مشاهده می باشد، به طوری که رفاه اقتصادی و اجتماعی را برای افراد فراهم می آورد (وینتر و پفیتزner¹، ۲۰۱۳).

از منظر بسیاری از متخصصان حوزه تعلیم و تربیت، آموزش و پرورش علاوه بر بعد آموزشی، وظیفه خطیر پرورش نسل آینده را نیز بر عهده دارد. از جمله اهداف اصلی آموزش و پرورش ایجاد جامعه ای در پرتو رشد و شکوفایی استعداد های افراد و موفقیت آنان در راستای خدمت به آرمان های جمعی می باشد تا جامعه در مسیر رستگاری و پیشرفت های علمی در تمامی زمینه ها قرار گیرد (آزنی و ترابی، ۱۳۹۴). در بسیاری از کشورهای توسعه یافته، بخش قابل توجه ای از بودجه کشور به آموزش و پرورش اختصاص یابد. کشورهای پیشرفته در حوزه آموزش مانند آمریکا، سوئیس، دانمارک، انگلستان، فنلاند، هلند، سنگاپور، کانادا و استرالیا در سطوح آموزش های ابتدایی و آموزش های آکادمیک جز برترین کشورها در این حوزه هستند (اشرافی، ۱۳۹۳).

ساختارهای آموزش و پرورش کشورهای توسعه یافته با توجه به در نظرگیری بعد آموزشی موفقیت های بسیاری در زمینه علمی، تکنولوژی و ... به دست آورده اند، اما در برخی دیگر کشورها هر دو بعد هم زمان در راستای اهداف سیاستی دولت ها مورد توجه قرار می گیرد. یکی از این کشورها، کره جنوبی می باشد که در طی دو دهه اخیر رشد چشمگیری در زمینه آموزش و پرورش داشته است و در زمینه های گوناگون حوزه تعلیم و تربیت نیازهای جامعه و نیازهای متخصصان و کارکنان مانند معلمان رفع شده است (قهرمانی و همکاران، ۱۴۰۰). آموزش و پرورش ایران با توجه به شکل گیری سازوکارهای نوین در چند دهه اخیر رشد قابل قبولی را پشت سر گذاشته است، اما با توجه به اهمیت و جایگاه ویژه ای که این نهاد در ارکان اصلی کشور دارد و نقش مهمی که در تربیت نسل آینده دارد، ایجاب می کند، در سیاست های کلی کشور و دولت، بودجه بیشتری به این وزارت جهت دستیابی به اهداف کوتاه مدت، میان مدت و بلند مدت اختصاص یابد؛ چراکه بخش قابل توجهی از بودجه در نظر گرفته شده به حقوق کارکنان اختصاص می یابد و عملاً هزینه های پژوهشی و عمرانی در حوزه تجهیز و ساخت مدارس، هزینه های جانبی ناشی از تعمیر مدارس، تغذیه در مدارس و ... اندک و محدود خواهد بود (وهابی راد و شباهنگ، ۱۳۹۵).

در یک دهه گذشته تاکنون تامین منابع مالی آموزش و پرورش یکی از مهم ترین موضوعات در کشور ایران بوده است. درواقع تامین فرآیند مالی به فرآیندی اطلاق می شود که درآمدهای حاصل از مالیات و منابع دیگر به منظور تأسیس و اداره مدارس و همچنین پرداخت حقوق کارکنان به صورت تفکیک جغرافیایی برای هر استان، شهر و منطقه به صورت جداگانه در نظر گرفته می شود. از جمله

¹-Winter & Pfitzner

شاخص‌های معیار کفایت تأمین منابع مالی، درصدی از تولید ناخالص ملی است که در راستای اهداف آموزش و پرورش مصرف می‌شود یا بخشی از بودجه کشور که به آموزش و پرورش اختصاص می‌یابد (نفیسی، ۱۳۹۰).

مطابق با آمار بودجه آموزش و پرورش در سال ۱۴۰۲ با احتساب اعتبارات ردیف‌های انتقال نیافته ۲۳۹ هزار میلیارد تومان تعیین شده است که این میزان به نسبت سال قبل در حدود ۲۰/۶۵ رشد داشته است و درواقع به میزان ۱۱/۰۵ درصد کل مصارف بودجه عمومی دولت است. بر اساس بودجه در نظر گرفته شده سرانه هر دانش‌آموز در ایران با توجه به احتساب جمعیت ۱۳۵۱۰۷۰۸ دانش‌آموزان حدود ۶۶۳۳۰۰۰ ریال در نظر گرفته شده است که البته این سرانه برای هر دانش‌آموز در سال ۱۴۰۱ مورد تأیید است و در سال ۱۴۰۲ رقم پیشنهادی مبنی بر ۱۷۶۰۰۰۰۰ ریال برآورد شده است (عبداللهی و بنیادی، ۱۴۰۱).

اعتبارات وزارت آموزش و پرورش در لایحه ۱۴۰۲ حدود ۲۰۶۶ هزار میلیارد تومان بود، در صورتی که اعتبارات ردیف‌های متفرقه انتقال نیافته در حدود ۳۲۴ هزار میلیارد تومان بود را به مبلغ و اعتبار مذکور اضافه کنیم؛ میزان کل اعتبار آموزش و پرورش به ۲۳۹ هزار میلیارد تومان می‌رسد. کل اعتبار درآمدهای اختصاصی آموزش و پرورش ۳۰۱۹ هزار میلیارد تومان است؛ که حدود ۱۵۴ درصد کل اعتبارات آموزش و پرورش را در برمی‌گیرد. همچنین اعتبارات متفرقه انتقال نیافته حدود ۱۳۴ درصد کل اعتبارات آموزش و پرورش است.

ازجمله ایرادات وارده بر بودجه تخصیص یافته به آموزش و پرورش در لایحه بودجه ۱۴۰۲:

- حذف اعتبار برای بخش‌های از آموزش و پرورش مانند کانون‌های پرورش فکری کودکان و نوجوانان، سازمان‌های وابسته به آموزش و پرورش کودکان استثنائی و انجمن‌های اسلامی دانش‌آموزان
 - عدم رفع ابهام‌زدایی در برنامه‌های عملیاتی
 - برنامه‌های غیر مرتبط با سند بنیادین تحول در آموزش و پرورش
 - عدم تأمین به موقع و رضایت‌مندانه پاداش پایان کار کارکنان بازنشسته
 - کم برآوردی سهم واریزی دولت به صندوق ذخیره فرهنگیان
 - عدم اختصاص بودجه مکفی به منظور شکل‌گیری پژوهش‌های علمی، پژوهش‌های کاربردی در سطوح تعلیم و تربیت
- بسیاری از چالش‌ها و نقصان‌هایی که در نظام آموزش و پرورش ایجاد شده است، امروزه نشأت گرفته از ارزیابی غیر اصولی و بدون برنامه‌ریزی برای دریافت و تخصیص بودجه برای این نهاد می‌باشد؛ بنابراین آموزش و پرورش نتوانسته است که در بودجه‌های سنواتی برآورد هدفمند و دقیقی از هزینه‌ها و نیازهای خود ارائه دهد و به صورت شفاف اولویت‌های اساسی خود را بر اساس یک سازوکار منسجم و ساختارمندانه برنامه‌ریزی کند. درواقع آموزش و پرورش با تفکیک بودجه تخصیص یافته به بخش‌های مختلف و واحدهای زیرمجموعه خود دچار کمبود بودجه و اعتبارات می‌شود و از دید بسیاری از سیاستمداران این نهاد به یک نهاد مصرف‌کننده تبدیل شده است، البته این دیدگاه به طور صریح نفی شده است؛ چرا که نهاد آموزش و پرورش به عنوان یکی از اساسی‌ترین نقاط ثقل تولید نیروی انسانی متخصص در تمامی حوزه‌های علمی، صنعتی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی می‌باشد. در این زمینه به بیانات ارزشمند مقام معظم رهبری در مورد اهمیت جایگاه معلم و آموزش و پرورش در چرخه نظام جمهوری اسلامی اشاره می‌کنیم؛

- امنیت، پیشرفت، سلامت و تحقق همه ارزش‌های انسانی و اسلامی در گرو وجود نیروی انسانی متخصص است که این امر بر عهده آموزش و پرورش است.
- استمرار ترمیم سند بنیادین تحول در آموزش و پرورش با استفاده از نخبگان کشور ازجمله اهداف آموزش و پرورش باید باشد.
- تلاش در زمینه فراهم‌سازی بسترهایی برای رفع مشکلات معیشتی معلمان از اولویت‌های آموزش و پرورش باید باشد.
- تقویت مراکز تعلیم و تربیت معلمان لازمه دستیابی جامعه معلمان به سطح تراز است.
- تأکید بر ثبات در مدیریت‌های کلان نهاد آموزش و پرورش به‌منزله برقراری نظم و انضباط در این سازوکار الزامی است.
- دادن نگاه ملی به دانش‌آموزان، امیدآفرینی، تشویق دانش‌آموزان به فعالیت‌های اجتماعی و مهارت‌آموزی در این زمینه ازجمله وظایف آموزش و پرورش است.

با توجه به بیانات ارزشمند مقام معظم رهبری در مورد اهمیت نقش و جایگاه آموزش و پرورش در نظام جمهوری اسلامی به این راهبرد می‌رسیم که؛ دولت در زمینه‌های گوناگون باید به آموزش و پرورش توجه ویژه‌ای داشته باشد چرا که آموزش و پرورش ازجمله نهادهایی است که در سطح تراز اولیه کشور قرار دارد و بدین منظور تأمین منابع مالی آموزش و پرورش بسیار ضروری است. چه در سطح کلان و چه در سطح خرد، چه از بعد فرهنگی - اجتماعی و چه بعد اقتصادی و چه از لحاظ بعد جغرافیایی و فضایی و چه آمایش‌های ملی - منطقه‌ای تخصیص بودجه به‌صورت هدفمند و با در نظرگیری قابلیت‌های ممکن باید صورت گیرد.

استان لرستان به مرکزیت شهر خرم‌آباد در غرب کشور با در برگرفتن شهرستان‌هایی چون بروجرذ، الیگودرز، دورود، ازنا، کوهدشت، پلدختر، نورآباد، الشتر، چگنی، معمولان و رومشگان ازجمله استان‌هایی است که در چندین سال اخیر در محرومیت به سر می‌برد و جز استان‌هایی است که نرخ بالایی در بی‌سوادی، مهاجرت، خودکشی، بیکاری و ... دارد، که این عوامل نشان می‌دهند ساختارهای لازم در آموزش و پرورش برای تربیت نسلی جامعه‌پذیر و موفق به‌خوبی عمل نکرده است. یکی از ابعاد مهم در این زمینه عدم وجود منابع کافی در حوزه مالی برای آموزش و پرورش و امکانات ازجمله ساخت مدارس، هزینه‌های ناشی از تعمیر مدارس، هزینه‌های جانبی مدارس، هزینه‌های زیرساختی، هزینه‌های مربوط به حوزه پژوهش در حیطه تعلیم و تربیت و پژوهش‌های کاربردی مانند بررسی آسیب‌های اجتماعی دانش‌آموزان و ... بوده است. موقعیت جغرافیایی استان لرستان و گستردگی بیش‌ازحد این استان از منظر روستایی و عشایری یکی از مشکلات اصلی کمبود دسترسی به امکانات تحصیلی و معلم را به وجود آورده است.

شهرستان الیگودرز ازجمله شهرهای کوهستانی است که در شرق استان لرستان قرار دارد و با استان‌های خوزستان، چهارمحال بختیاری و اصفهان مرز مشترک دارد این شهر با توجه به مناطق مختلف آن و بخش‌های این شهر ازجمله بخش ذلّی دارای روستاهای متعدد است و این روستاها برای دسترسی به امکانات و تجهیزات از مشکلات عدیده‌ای برخوردار هستند، تا بدانجا

که بسیاری از مدارس این منطقه یا مناطق شول آباد و ززمه‌رو از مدارس کانکس^۱ گونه استفاده می‌کنند و امکانات مدرسه از لحاظ ورزشی، تفریحی، آموزشی و تربیتی بسیار محدود هستند. یکی دیگر از مشکلاتی که این شهرستان با آن مواجه است کمبود معلم متخصص در این مناطق است که بیشتر معلمان این مناطق تحت عنوان سرباز معلم یا معلمانی هستند که به‌منظور انجام و شکل‌گیری استخدام خود در این مناطق تدریس می‌کنند. شلوغ بودن مدارس شهر و کمبود معلم در راستای آموزش و تربیت کودکان یکی دیگر از مشکلات آموزش و پرورش است که به دلیل سنگینی کار و عدم پرداخت حقوق مکفی به معلمان هر روز از انگیزه معلمان کمتر می‌شود که تأثیرات آن بر تعلیم و تربیت دانش‌آموزان نیز نمایان خواهد بود.

در حوزه تامین منابع مالی برای رفع مشکلات آموزش و پرورش شهرستان، منابع به دودسته تقسیم می‌شوند؛

۱. منابع دولتی

۲. منابع غیردولتی

در این پژوهش به دنبال پاسخ‌گویی به این پرسش هستیم که در شهرستان الیگودرز برای بررسی مشکلات آموزش و پرورش از لحاظ مالی و اقتصادی چه بسترهایی به وجود آمده است و این بسترها به‌طور مالی از کدام منبع (دولتی، غیردولتی) تامین می‌شوند و چه وجه اشتراک و افتراقی بین منابع دولتی و غیردولتی وجود دارد؟

پیشینه پژوهش

پیشینه داخلی

۱. چرمیان (۱۴۰۱) در پژوهشی تحت عنوان آسیب‌شناسی سیاست‌ها و روش‌های تامین منابع مالی در آموزش و پرورش با نگاهی بر نقش مشارکت اولیا که نتایج حاصل از آن نشان داد؛ عواملی همچون افزایش اعتماد مردم به آموزش و پرورش و واگذار کردن بخشی از وظایف به اولیا و بخش خصوص و همچنین افزایش روحیه مشارکت‌پذیری مدیران، تأثیرات چشم‌گیری در افزایش مشارکت اولیا و تامین بخشی از منابع مالی آموزش و پرورش داشته است.

۲. بادامی و محمدی نژاد گنجی (۱۴۰۰) در پژوهشی تحت عنوان بررسی وضعیت موجود منابع مالی آموزش و پرورش کرج و ارائه راهکارهای نوین تامین منابع مالی که نتایج این پژوهش نشان داد؛ خدمات آموزشی، روش‌های تامین منابع مالی، کارایی و برابری این خدمات و راهکارهای نوین به‌صورت جداگانه در دو بخش از جمله اولویت‌های این پژوهش بود که بخش اول در بردارنده راه‌حل‌های مربوط به راه‌های تامین منابع مالی و بخش دوم در بردارنده تامین هزینه‌ها از طریق مالیات‌ها و عوارض‌ها بود.

۳. توکلی و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی تحت عنوان تقویت مشارکت‌های بخش غیردولتی در تامین منابع مالی آموزش با در نظرگیری یک مصاحبه نیمه ساختاریافته با اعضای هیئت‌علمی از بین ۵۰ شاخص به‌دست‌آمده ۴۱ شاخص را برگزیدند و بر اساس این شاخص‌ها پرسشنامه با نمونه ۳۹۲ نفری تکمیل شد و نتایج نشان داد؛ دولت بیشترین سهم و ایجاد بانک

^۱ اتاقک پودمانی، اتاقک‌های پیش ساخته

- آموزش کمترین سهم را در تأمین منابع مالی داشت. درحالی‌که در آموزش‌های خصوصی دانش‌آموز بیشترین سهم و وام‌ها و مؤسسات مالی کمترین سهم را داشتند.
۴. احمدی و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهشی تحت عنوان مروری بر نحوه تأمین منابع مالی آموزش و پرورش با بررسی ساختارهای کمی و کیفی وزارت آموزش و پرورش در بعد اقتصادی به این نتایج رسیدند که، نبود آزادی و انتخاب و ناکارآمدی در صرف منابع مالی، اصلی‌ترین مسئله آموزش و پرورش تلقی شد و اجرای قراردادهای مدیریتی در سطح کلان و خرد مهم‌ترین مکانیسم برای حل این مشکل بود.
۵. ناطق گلستان و زارعی حسین‌آباد (۱۳۹۵) در پژوهشی تحت عنوان اولویت‌بندی نگرش مدیران مدارس استان خراسان شمالی در زمینه شیوه‌های تأمین منابع مالی آموزش و پرورش با استفاده از فرآیند سلسله مراتبی AHP که نتایج حاصل از آزمون نشان داد؛ بین متغیرهای فرعی مدل، میزان تحصیلات و سواد والدین دانش‌آموزان در عوامل مشارکت مالی اولیا، نوع دیدگاه دولت در آموزش و پرورش، نوع نگاه جامعه نسبت به مدارس غیرانتفاعی در عوامل تأسیس مدارس غیرانتفاعی و خصوصی‌سازی دارای اولویت بود.
۶. خان عزیزی و امین بیدختی (۱۳۹۵) در پژوهشی تحت عنوان سازوکارهای تأمین منابع مالی بخش آموزش (آموزش و پرورش و آموزش عالی) به این نتایج دست یافتند؛ سازوکار تأمین بودجه مورد نیاز نهاد آموزش و پرورش از بودجه عمومی دولت در هر دو وضعیت موجود و مطلوب دارای بیشترین اعتبار و اهمیت بودند. در مورد آموزش عالی به این نتایج رسیدند که بیشترین اهمیت در سازوکار مطلوب در عقد قراردادهای با مؤسسات و بنگاه‌های مالی - اعتباری است.
۷. شیخ زاده (۱۳۹۴) در پژوهشی تحت عنوان بررسی راه‌های تأمین منابع مالی در آموزش و پرورش از دیدگاه کارشناسان این حوزه با استفاده از روش توصیفی - پیمایشی و نمونه آماری ۶۰۰ نفره به این نتایج رسید که، با بالا بودن مدرک تحصیلی والدین، پایین بودن تعداد فرزندان و بالا بودن درآمد خانواده در میزان کمک مؤثر بود. طرح‌های عوارض ویژه، مالیات مستقیم و غیرمستقیم نیز مؤثر تلقی شد.
۸. اوگوما و آباومی^۱ (۲۰۲۴) در پژوهشی تحت عنوان منابع مالی و مشارکت شغلی معلمان در مدارس متوسطه دولتی در نیجریه که مطالعه حاصل نشان داد؛ بین منابع مالی و مشارکت شغلی معلمان رابطه معنادار وجود دارد و تأمین منابع مالی باید همه‌جانبه باشد و فقط به دولت اختصاص نیابد.
۹. ربوکان و چینگ ادی^۲ (۲۰۲۳) در پژوهشی تحت عنوان بهبود شایستگی‌های مالی و تأثیر عملکرد مدیران بر مدیریت منابع مالی در مدارس ابتدایی که نتایج حاصل از پژوهش نشان داد؛ مشارکت شوراهای متشکل از مدیران، والدین و گروه‌های خیر به بهبود عملکرد مدارس ابتدایی از نظر توسعه و فراهم کردن امکانات و تجهیزات کمک بسیار می‌کند.

¹ Ugomma & Abayomi² Rebucan & Ching EdD

۱۰. گوناوان و سیاهان^۱ (۲۰۲۳) در پژوهشی تحت عنوان بررسی منابع بودجه آموزش در مدرسه از دیدگاه سیستم مالی آموزش اندونزی که نتایج نشان داد: ۷ منبع تأمین منابع مالی در آموزش و پرورش وجود دارد مانند: دولت مرکزی، دولت‌های منطقه‌ای، والدین، گروه‌های اجتماعی، خود دانش‌آموزان و بنیادهای خیرین.

۱۱. سالیفو^۲ (۲۰۲۲) در پژوهشی تحت عنوان سیاست‌های آموزش متوسطه با بودجه دولتی و پیامدهای مدیریت مدارس خصوصی در غنا که نتایج حاصل از آن نشان داد: به تفکیک منابع دولتی و غیردولتی در تأمین منابع آموزش متوسطه سهم دارند به‌صورتی که سهم بیشتر این منابع و تأمین آن‌ها از سوی دولت مرکزی صورت می‌گیرد تا منابع خصوصی حاصل از عایدات دیگر نهادها.

۱۲. موچیرا امبوگو و همکاران^۳ (۲۰۲۲) در پژوهشی تحت عنوان تأثیر کفایت منابع مالی بر کیفیت آموزش در مدارس متوسطه دولتی روزانه در شهرستان امبو کشور کنیا که نتایج نشان داد: دولت تأمین‌کننده اصلی آموزش در مدارس دولتی روزانه بوده است و از والدین انتظار می‌رود خودشان هزینه حمل و نقل و لوازم تحریر و ... را فراهم کنند. همچنین این مطالعه توصیه می‌کند طرح دوچرخه رایگان برای رفت و آمد دانش‌آموزان در نظر گرفته شود.

۱۳. شین^۴ (۲۰۲۲) در پژوهشی تحت عنوان منابع مالی برای تأمین هزینه‌های آموزش با یک مطالعه موردی نشان داد استفاده از وسایلی که سودمندتر و به‌صرفه‌تر هستند موجب پس‌انداز و جمع‌آوری هزینه برای ادامه تحصیل کودکان شده است. همچنین در این پژوهش تأثیرگذاری منابع مالیاتی بر آموزش نیز مشخص شد.

(۱) نظریه کالای عمومی

در نظریه‌هایی که وظیفه دولت در راستای نظام آموزشی از جنبه عرضه‌کننده یک کالای عمومی در نظر گرفته می‌شود، ملاک‌های اصلی تدارک منابع مالی برای آموزش چهار ملاک؛ حداکثر کردن آثار جانبی مثبت، دسترسی برابر به آموزش، تأمین مالی بازده خصوصی از منابع خصوصی و ملاحظات پاسخ‌دهی به بازار است (پوسر^۵، ۲۰۰۲)؛ و وظیفه دولت در خصوص اجرای پژوهش این است که با در نظر گرفتن اهمیت، منافع و خطرهای بالقوه پژوهش، کارگزاران دولتی اطمینان حاصل کنند که نظارت کافی و بی‌طرفانه اعمال و دسترسی به نتایج تحقیق برای همگان فراهم می‌شود.

(۲) نظریه مطلوبیت نهایی

کاربرد این نظریه در مبحث تعیین منابع دولتی مورد نیاز نشانگر این مطلب است که دولت‌ها باید منابع خود را به‌گونه‌ای به مصارف مختلف اختصاص دهند که آخرین ریال صرف شده برای تولید هر کالا یا خدمت برابر با بازده واقعی حاصل از آن باشد. گذشته از مشکلات تعریف تابع مطلوبیت دولت، در خصوص بخش علوم و فناوری، متکی شدن به این نظریه از جهت دیگری نیز نارساست،

¹ Gunawan & Siahaan

² Salifu

³ Muchira Mbogo

⁴ Shane

⁵ Pusser

زیرا سنجش بازده مخارج اختصاص‌یافته به این‌گونه فعالیت‌ها هم به‌آسانی میسر نیست و هم به‌دلیل آثار خارجی و پیامدهای بلندمدت آن در مقایسه با سایر فعالیت‌های تحت حمایت دولت، قابل‌رقابت نخواهد بود و بنابراین، این بخش در جلب منابع مالی با شکست مواجه می‌شود. کاربرد این نظریه در تخصیص منابع در داخل بخش یا اولویت‌بندی مخارج آن مطرح و به‌طور تلویحی به‌کار گرفته شده است. از طرف دیگر، کارایی داخلی این بخش نیازمند ملحوظ کردن فایده‌نهایی هزینه‌های انجام‌شده و منابع صرف شده اعم از مالی و انسانی است (قارون، ۱۳۹۲).

۳) نظریه اثربخشی نسبی

نوع تکامل یافته یا کاربردی نظریه مطلوبیت نهایی در نظریه بودجه‌بندی است که در آن به‌جای مطلوبیت، سود یا افزایش ارزش ناشی از مخارج دولتی در مرز نهایی، جایی که بین مخارج اضافی و بازده ناشی از آن تعادل برقرار می‌شود، ملاک قرار می‌گیرد. ارزش نسبی این افزایش‌ها را می‌توان برحسب اثربخشی نسبی آن‌ها در نیل به اهداف ارزیابی کرد؛ اما این راه‌حل نیز کاستی‌هایی دارد، اولاً مبنا و اساس ارزیابی «اثربخشی نسبی» نقص دارد. ثانیاً خط‌مشی‌های دولت را به اندازه‌گیری اثربخشی نیز مسائلی در پی دارد. نظریه اثربخشی با نظریه مطلوبیت ارتباط نزدیک دارد، بدین ترتیب که مطلوبیت موردنظر و ملاک تعیین منابع مورد نیاز، تحقق اهداف تعریف‌شده برای نظام علم و فناوری است. لذا، منابع در حدی تعیین و به سمتی هدایت می‌شوند که بیشترین اثربخشی را از نظر برآورده کردن اهداف تعریف‌شده در برنامه‌های کلان بخشی و ملی داشته باشند (قارون، ۱۳۹۲).

۳) نظریه برابری و پوشش همگانی

یکی از پشتوانه‌های نظری الگوی برآورد منابع دولتی مورد نیاز، اصل دسترسی برابر و بررسی‌های بی‌طرفانه کیفیت آموزش و پژوهش است که برخی آن را در کانون مسئولیت‌های دولت در این بخش قرار داده‌اند. اکنون این موضوع پذیرفته‌شده که کاهش نابرابری‌های اجتماعی و فقر بسیار مهم است. روش‌های تحلیلی این نظریه بر آثار توزیع مجدد درآمد متمرکز می‌شوند؛ که با اثر خالص مالیات و مخارج دولتی بر درآمد و مصرف خانوار در طبقات اجتماعی مختلف اندازه‌گیری می‌شود. این رویکرد با چارچوب مفهومی محدودی که در آن فقر فقط برحسب درآمد تعریف می‌شود، سازگار است. اگر چه این توصیف تک‌بعدی از برابری و فقر اکنون ناکافی به نظر می‌رسد، چون فقر یک پدیده چندوجهی است، اثر توزیعی مخارج دولتی بازهم معیاری مهم در ارزیابی و طراحی خط مشی مالی دولت است که البته، روش‌های مختلفی نیز در اینجا وجود دارد (قارون، ۱۳۹۲).

۴) نظریه (اصل) کفایت

نظریه‌های جدید عقلانیت سرمایه‌گذاری دولت ابعادی جدید و وسیع و مترادف با آن مسئولیت‌های دولت نیز از این منظر افزایش‌یافته است. میزان و نحوه حمایت مالی دولت در این دیدگاه متفاوت و بسته به شرایط خاص هر کشور قابل‌تعریف است. مسئولیت‌های دولت از این بعد، اطمینان یافتن از تولید ستانده‌های علمی و سرمایه‌انسانی مورد نیاز برای نیل به توسعه پایدار و همه‌جانبه است و بنابراین، اصل توجیهی و تعیین‌کننده برای برآورد منابع مورد نیاز نظام علم و فناوری هر کشور، کفایت آن در تحقق اهداف تولید علمی آن کشور است. درعین حال، اصل کفایت را می‌توان در خصوص مباحث برابری، مطلوبیت و دولت رفاه

نیز تعریف کرد. به تبع این رویکرد نظری، رویکردها یا الگوهای عملی تعیین منابع دولتی مورد نیاز به طرق مختلف تعریف شده است که به برخی از آن‌ها اشاره شده است (قارون، ۱۳۹۲).

۵) رویکرد ناحیه

یکی از الگوهای تعیین میزان منابع مالی تضمین‌کننده کفایت آموزشی «رویکرد ناحیه یا واحد آموزشی موفق است. این روش به نوعی یک الگوبرداری افقی است که در آن نواحی موفق در دستیابی به استانداردهای دولتی نشانه‌گذاری می‌شود و مخارج آن‌ها به عنوان ملاک کفایت منابع مالی برای سایر واحدهای آموزشی به کار می‌رود. البته، در این روش باید تعریف واضحی از آموزش کافی و استاندارد شده وجود داشته باشد (آیگنبلک و میرز، ۲۰۰۳).

۶) روش قضاوت کارشناسانه

رویکرد دیگر، روش قضاوت کارشناسانه گروه‌های مرجع برای تعیین کفایت منابع مالی است. با این روش، هزینه‌های کفایت آموزشی یا بودجه مورد نیاز برای بخش آموزش در شرایط تطابق با قوانین، استانداردها و اهداف منظور شده توسط گروه‌های مرجع و قضاوت کارشناسی آن‌ها تعیین می‌شود (آیگنبلک و میرز، ۲۰۰۳).

۷) رویکرد آموزش تمام و کمال

در رویکرد «آموزش تمام و کمال» مشخصات کامل یک بسته آموزشی برای بهبود برنامه‌های موجود، که در آن از موفقیت تحصیلی دانشجویان اطمینان حاصل شود، ارائه و سپس، هزینه آن بسته آموزشی به عنوان ملاک منابع مالی کافی محاسبه می‌شود (لاد، ۱۹۹۸). برخی دیگر از پژوهشگران از تحلیل الگوی تأثیر منابع تخصیصی بر عملکرد نوآوری شرکت‌ها سطح خرد) برای پیش‌بینی اهداف عملکردی استفاده کرده‌اند (وانگ و چین، ۲۰۰۶). با این روش که از ساختار شبکه عصبی کمک گرفته شده است، تصمیم‌گیران می‌توانند عملکرد نوآوری را پیش‌بینی و منابع تخصیص‌یافته را برای تطبیق با اهداف نوآوری شرکت خود تعدیل کنند.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع کاربردی و به لحاظ متدولوژی از نوع توصیفی است. از جنبه شیوه تجزیه و تحلیل داده‌ها از نوع توصیفی - تحلیلی است. فرآیند پژوهش و روش جمع‌آوری و تحلیل اطلاعات به دودسته کمی و کیفی قابل تقسیم است. در بخش کمی با استفاده از روش‌های آماری به تحلیل اطلاعات پرداخته می‌شود و در بخش کیفی با استفاده تکنیک مطالعه تطبیقی تحلیل صورت می‌گیرد. تکنیک تطبیقی در این پژوهش سطوح تحلیل خود را به دو سطح دوگانه منابع مالی دولتی و غیردولتی در آموزش و پرورش شهر الیگودرز معطوف می‌کند. فرمول کوکران^۴ جهت تعیین حجم نمونه و تعداد پرسشنامه به صورت تصادفی ساده و آنلاین توزیع شده است.

¹ Augenblick & Myers

² Ladd

³ Wang & Chien

⁴ Cochran

رابطه (۱)

$$n = \frac{t^2 \frac{pq}{d^2}}{1 + \frac{1}{N} [t^2 (\frac{pq}{d^2} - 1)]}$$

در فرمول شماره (۱) یعنی فرمول کوکران، n حجم نمونه مورد نیاز، t اندازه متغیر در توزیع نرمال که از جدول مربوط به سطح احتمال استخراج می شود، p درصد توزیع صفت در جامعه یعنی نسبت درصد افرادی است که دارای صفت مورد مطالعه هستند، q درصد افرادی که فاقد آن صفت در جامعه هستند، d تفاضل نسبت واقعی صفت در جامعه است و دقت سطح نمونه گیری به آن بستگی دارد و N حجم جامعه آماری است (حافظ نیا، ۱۳۸۹). مقدار t را می توان با احتمال ۹۵ درصد از صحت گفتار ۱.۹۶ در نظر بگیریم.

مقدار مؤلفه های رابطه (۱)

- $t = 1/96$
- $p = 0/5$
- $q = 0/3$
- $d = 0/05$
- $N = 27395$
- $N = 379$

جمعیت دانش آموزان در شهرستان الیگودرز ۲۷۳۹۵ نفر می باشد که در ۴۰۰ مدرسه در سه مقطع ابتدایی (۱۵۷۲۵)، متوسطه اول (۶۶۷۰) و متوسطه دوم (۵۰۰۰) به ترتیب در ۳۰۱ مدرسه ابتدایی، ۶۲ مدرسه متوسطه اول و ۳۷ مدرسه متوسطه دوم در نظر گرفته شد. با استفاده از فرمول کوکران و با تعریف سطح خطای ۵ درصد، حجم نمونه آماری شامل ۳۷۹ نفر به صورت تصادفی انتخاب شد. ابزار گردآوری داده ها با توجه به نوع پژوهش، در مرحله اول، استفاده از منابع کتابخانه ای و در مرحله دوم، مراجعه به نظرات و آرای مردم معطوف است. در این تحقیق از پرسشنامه بسته پاسخ با طیف ۵ گانه لیکرت استفاده شد (خیلی کم، کم، متوسط، زیاد، بسیار زیاد) استفاده شد. به منظور اعتبار و روایی پرسشنامه بعد از استخراج یافته ها در چندین پژوهش اعتبار آن از نظر کارشناسان امور مالی آموزش و پرورش تأیید شد. پایایی پژوهش از طریق آلفای کرونباخ سنجش شد. در این پژوهش ضریب پایایی بالاتر از ۰/۷ حاصل شد که پایایی سؤالات مورد تأیید است.

جدول ۱. جامعه آماری با توجه به تفکیک مقاطع تحصیلی

مجموع	متوسطه دوم	متوسطه اول	ابتدایی	
۲۷۳۹۵	۵۰۰۰	۶۶۷۰	۱۵۷۲۵	فراوانی دانش آموزان
۴۰۰	۳۷	۶۲	۳۰۱	فراوانی مدارس

شهر الیگودرز در شرق استان لرستان با مساحت ۵۳۰۰ کیلومتر مربع واقع شده است و از نظر وسعت بزرگ ترین شهرستان استان و دومین شهر بزرگ کشور از لحاظ مساحت می باشد. جمعیت این شهر ۱۳۷۰۵۳۴ به سرشماری سال ۱۳۹۵ تخمین زده شده است. این شهرستان به مرکزیت الیگودرز و دربردارنده ۴ شهر چمن سلطان، شول آباد، شاهپورآباد و تیتکان است و همچنین دارای بخش های، مرکزی، بربرود شرقی، بربرود غربی، زز غربی و شرقی و بخش گسترده ذلقی در حوزه مشترک مرزی با خوزستان و چهارمحال و

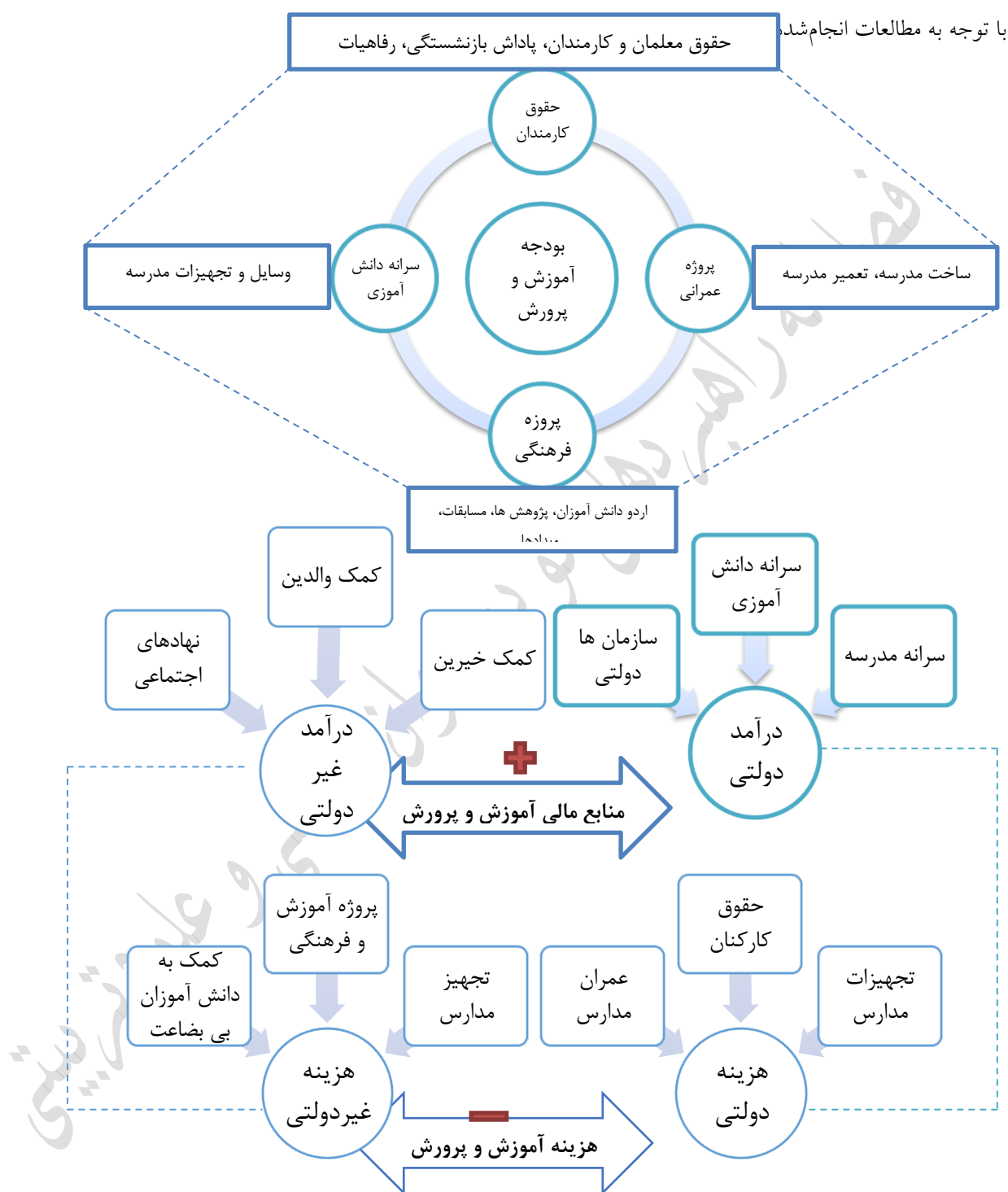
بختیاری است. شهرستان الیگودرز در دامنه کوه های قالیکوه بختیاری، اشترانکوه، مندیش کوه و تمندر قرار گرفته است که این سلسله کوه ها موجب ایجاد حوزه آبی گسترده در این شهرستان شده اند به طوری که خروجی آب سالانه از این شهرستان حدود ۶ میلیارد مترمکعب می باشد و همین بستر باعث شده است در این منطقه بیشتر مردم به پیشه کشاورزی به صورت نیمه صنعتی مشغول باشند. همچنین این پژوهش در سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۲ صورت گرفته است.

جدول ۲. شاخص های جمعیتی و جغرافیایی شهرستان الیگودرز

جمعیت شهر ۱۳۹۵	شهر	جمعیت دهستان ۱۳۹۵	مرکز دهستان	نام دهستان	جمعیت بخش ۱۳۹۵	مرکز بخش	بخش
نفر ۸۹۲۶۸	الیگودرز	نفر ۶۶۲۶	سور	پاچهلک شرقی	نفر ۹۹۶۵۳	الیگودرز	مرکزی
		نفر ۳۷۵۹	خمه سفلی	خمه			
نفر ۳۰۹۱	چمن سلطان	نفر ۶۳۷۶	دوزان	بربرود شرقی	نفر ۱۰۴۲۷	چمن سلطان	بربرود شرقی
		نفر ۱۹۶۰	فرسش	فرسش			
نفر ۱۵۳۱	شول آباد	نفر ۴۹۰۴	شول آباد	زوز شرقی	نفر ۹۵۸۴	شول آباد	زوز و ماهرو
		نفر ۱۰۸۱۴	مرکسر	ماهرو			
		نفر ۱۳۳۵	حبه	زوز غربی			
نفر ۱۵۲۲	شاپور آباد	نفر ۳۵۰۷	زوزم	بربرود غربی	نفر ۹۳۳۵	شاپور آباد	بربرود غربی
		نفر ۳۳۰۶	چشمه پر	چشمه پر			
نفر ۳۷۸	تینکان	نفر ۲۴۸۵	چاله پره	دلقی شرقی	نفر ۸۳۲۶	تینکان	دلقی
		نفر ۳۱۰۷	پرچل	دلقی غربی			
		نفر ۳۶۷۶	کیزان دره	پیشکوه دلقی			

با توجه به جدول شماره (۲) شاخص های اصلی جغرافیایی اعم از شهرها، دهستان ها و جمعیتشان به تفکیک حوزه های مختلف بیان شد. الیگودرز دارای ۵ شهر ۱۲ دهستان و بخش است که این موضوع نشان از گستردگی مناطق مسکونی الیگودرز می دهد.

یافته ها

شکل (۱) مدل مفهومی بودجه دولتی، درآمدها و هزینه های دولتی و غیردولتی آموزش و پرورش شهرستان الیگودرز

با توجه به مقایسه‌های انجام‌شده در حوزه مطالعات بودجه اختصاص‌یافته به آموزش و پرورش شهرستان الیگودرز، بیشتر هزینه بودجه دولتی در قالب حقوق کارکنان اعم از سهم حقوق سالانه کارمندان، پاداش بازنشستگی، رفاهیات کارمندان و ...، سرانه دانش‌آموزی، پروژه‌های عمرانی و پروژه‌های فرهنگی صرف می‌شود.

بودجه آموزش و پرورش در قالب دولتی در بخش هزینه‌هایی که آموزش و پرورش دارد، بیشتر در زمینه‌های حقوق کارکنان، تعمیر و عمران مدارس و تجهیزات مدارس مصرف می‌شود و در بخش غیردولتی بیشتر کمک به دانش‌آموزان بی‌بضاعت و ساخت مدارس و پروژه‌های فرهنگی و آموزشی در نظر گرفته می‌شود.

درآمدهای دولتی آموزش و پرورش همان بودجه تخصیص‌یافته در قالب سرانه مدرسه و دانش‌آموزان و همچنین دیگر عوامل در نظر گرفته می‌شود. در بخش غیردولتی این درآمدها از کمک‌های خیرین، والدین دانش‌آموزان و نهادهای اجتماعی تامین می‌شود.

یکی از ساختارهای اصلی تامین منابع مالی آموزش و پرورش از منابع غیردولتی، انتقال منابع یا کسب درآمد از طریق خانواده‌های دانش‌آموزان یا والدین به مؤسسات آموزشی است که برآورد می‌شود به دلیل علاقه‌ای که والدین نسبت به موفقیت و رشد و شکوفایی استعداد فرزندان خود دارند، مایل به پرداخت حداقل قسمتی از هزینه‌های تحصیل فرزندان نیز باشند. در کل پیش‌بینی می‌شود که مشارکت مالی والدین در هزینه‌های آموزشی فرزندان، مسئولیت پاسخ‌دهی درازای آن را افزایش خواهد داد و صرفه‌جویی نشأت گرفته از آن به افزایش کل منابع مالی موجود خواهد انجامید. ضمن آن‌که وقتی سهم بسیار کمی از بار هزینه مستقیماً بر عهده والدین دانش‌آموزان باشد، کنترل و حساسیت‌های والدین در مورد استفاده مطلوب و درست‌تر از امکانات کارایی را در بخش آموزش و پرورش ارتقا خواهد داد. به رسمیت شناختن آزادی انتخاب آموزش توسط والدین دانش‌آموزان، تنوع‌بخشی بیشتر به برنامه‌های درسی و آموزشی و اصلاح قوانین و مقررات مربوط به مدیریت مدارس به منظور تحقق مشارکت حقیقی و نهادینه مردم در فرآیند تصمیم‌سازی، تصمیم‌گیری و مدیریت مدارس از جمله اقداماتی است، که می‌تواند زمینه لازم برای مشارکت بیشتر مردم در آموزش و پرورش را فراهم سازد.

برخی از راهکارهای بهبود کارایی و بهره‌وری بهینه از منابع موجود می‌تواند که نیازمندی را برای تصمیم‌گیری در درون نظام آموزش و پرورش است ایجاد کند، که اتخاذ سیاست‌هایی از قبیل تمرکززدایی، حرکت به سمت استخدام نیروهای بومی، رقابت در بین مدارس به منظور ارتقاء کیفیت آن‌ها از طریق قرار گرفتن در مواجه فشارهای رقابتی، تقویت پاسخ‌دهی مدارس در قبال عملکردشان، تجدیدنظر در مواد درسی، برنامه‌های آموزشی و نظام‌های مدیریت مدارس که تقاضای کافی برای آن‌ها وجود ندارد، برنامه‌ریزی به منظور کاهش و جلوگیری از ترک تحصیل و نرخ تکرار پایه، حذف معلمان مازاد بر نیاز، کاهش هزینه سرانه از طریق به‌کارگیری نقش دولت در تامین منابع مالی آموزش و پرورش.

اهمیت نقش دولت در تامین منابع مالی آموزش و پرورش

- اول آنکه آموزش عمومی به‌ویژه در سطح ابتدایی دارای منافع اجتماعی قابل توجهی می‌باشد و به‌عنوان کالای عمومی مسئولیت تامین و تدارک آن بر عهده دولت است.

■ دوم آن که سرمایه گذاری در سرمایه انسانی به عنوان یک استراتژی اصولی برای توسعه کشور و مبارزه با فقر و محرومیت محسوب می شود و بنابراین لازم است مورد توجه بیشتر دولت قرار گیرد.

اهداف مورد نظر توجیه اقتصادی عمومی ترین تجربه مالی اکثر کشورها یعنی تکیه بر درآمدهای عمومی برای تأمین مالی آموزش و پرورش است. بنابراین ضمن تأکید بر سرمایه گذاری بیشتر دولت در آموزش و پرورش از طریق تجدیدنظر در تخصیص منابع دولتی در میان بخش های مختلف به ویژه سطوح مختلف آموزشی، اتخاذ سیاست هایی از قبیل افزایش پوشش دوره متوسطه، اجباری شدن آموزش تا پایان دوره راهنمایی و محدود شدن وظایف دولت به اعمال نظارت قوی، برنامه ریزی و سیاست گذاری و تأمین منابع مالی در آموزش و پرورش توصیه می شود. بدیهی است تأمین منابع مالی کافی از سوی دولت شرط لازم برای ایجاد نظام آموزش و پرورش عمومی فراگیر، رایگان برای عموم، متکی بر هدف اصلی پرورش انسان های نو، اجتماعی کردن ایشان، نیروی انسانی ویژه و فضای آموزشی مناسب است اطلاعات و تکنولوژی آموزشی را در برمی گیرد.

توزیع منابع مالی

توزیع ناعادلانه امکانات آموزشی و همچنین نابرابری در پیشرفت تحصیلی نیز دو موضوع جدی هستند، که به بهره مندی مناسب همه اقشار و گروه ها از آموزش و پرورش آسیب می رسانند. عادلانه بودن توزیع امکانات آموزشی باید به طریقی باشد که همه افراد در حد استحقاق نه به منزله برابری از آموزش مناسب بهره مند شوند و نبود یا کمبود امکانات آموزشی، نباید مانع برای تحصیل افراد در هیچ محدوده ای از کشور بشود و امکانات باید در دسترس همه اقشار و گروه ها قرار گیرد.

یکی از اجزا و عوامل اصلی موفقیت هر برنامه، به ویژه برنامه های توسعه، استفاده مناسب و برخورداری از منابع و امکانات مالی است. تخصیص بهینه منابع مالی محدود در طول سال های برنامه به فعالیت های رقیب به گونه ای که اهداف برنامه ریزان در افق برنامه محقق و یا تا حد ممکن قابل دستیابی شود، از مسائل مهم و پیچیده در برنامه ریزی توسعه به شمار می رود. هر چه افق برنامه ریزی بلندتر و تعداد فعالیت های رقیب نیز بیشتر باشد، تخصیص بهینه منابع مالی دشوارتر می شود. تخصیص منابع مالی، غالباً در شکل بودجه های سالانه نمود می یابد. از این منظر، بودجه را می توان یکی از موثرترین ابزار برنامه ریزی و کنترل در کشور و یا سازمان ها تلقی کرد، به نحوی که تهیه دقیق آن می تواند در نيل کشور و یا سازمان به اهداف برنامه ای خود بسیار مؤثر باشد.

۱) اعتبارات دولتی (سرانه)

به وزارت آموزش و پرورش اجازه داده می شود اعتبارات هزینه سرانه مربوط به کودکان (مهدکودک ها) و سایر واحدهای آموزشی در مقاطع مختلف تحصیلی مانند روزانه، شبانه و شبانه روزی وابسته به خود در مرکز و استان ها را متناسب با تعداد دانش آموزان و شرایط محلی به شکل سرانه بر طبق ضوابط موضوع تبصره (۳) این قانون محاسبه و برحسب مورد در ماده (۱۶) بودجه خود و یا ادارات کل آموزش و پرورش استان ها لحاظ نماید.

وجود اعتبار هزینه سرانه موضوع این قانون بر اساس تحصیل اعتبار از طرف ذی حسابان مربوط در اختیار ادارات آموزش و پرورش نواحی قرار خواهد گرفت و ادارات آموزش و پرورش مناطق، اعتبارات مربوط به هر واحد آموزشی را به حساب دولتی همان واحد واریز و رسید آن را به هزینه قطعی لحاظ خواهد نمود.

۲) کمک های بخش مردمی

اکنون مشارکت به شیوه های گوناگون در کشور انجام می شود. از آن جمله، وقف، انجمن اولیا و مربیان، جهاد مدرسه سازی، خیرین مدرسه ساز، مدارس غیرانتفاعی، شوراهای آموزش و پرورش، مشارکت های دستگاه دولتی و غیردولتی در آموزش های فنی و حرفه ای، شهردار مدرسه و ...

در این نوع مشارکت، در عرصه های گوناگون مادی و مالی مشارکت کنندگان فعال می شوند مثل مشارکت فکری یا مشارکت فکری و مالی. مشارکت کنندگان فکری برای بالا بردن توانایی های عملی و علمی دانش آموزان و معلمان با نهادهای آموزشی پیوند گسترده برقرار می کنند و در تصمیم گیری و برنامه ریزی و اجرا و به طور کلی در فرایند آموزشی و پرورشی مشارکت می کنند. در این مشارکت آگاهی بنیاد مشارکت را تشکیل می دهد. مشارکت مالی برآیند و نتیجه ی مشارکت فکری می تواند باشد.

۳) کمک های بخش دولتی

وجوهی است، که به عناوین مختلف از طریق دستگاه ها و سازمان های دولتی غیر از آموزش و پرورش برابر مقررات برای مصارف خاص در اختیار مدرسه قرار می گیرد. پرداخت هرگونه وجه، کالا و یا خدمات تحت هر عنوان توسط وزارتخانه ها، مؤسسات و شرکت های دولتی غیر از مواردی که در مقررات قانونی مربوط معین شده یا می شود. کمک های که از طریق نمایندگان مجلس و شهرداری و... با تقاضای مدیران مدارس و پیگیری های آنان بابت خرید امکانات آموزشی و لپ تاب و دستگاه های مورد نیاز مدارس و لوازم ورزشی و کمک هایی بابت روز معلم به همکاران و دانش آموزان بی بضاعت و ... کمک می شود.

یافته ها

در بخش یافته های استنباطی با استفاده از نتایج پرسشنامه خودساخته در حوزه تأمین منابع مالی آموزش و پرورش و هزینه های مدرسی که دانش آموزان در آن درس می خوانند به نتایج زیر دست یافتیم؛

جدول ۳. ارزیابی پایایی پرسشنامه

مؤلفه	شاخص	ضریب KMO	ضریب مؤلفه ها
درآمد دولتی	بودجه عمومی دولت	۰.۹۳۱	۰.۸۷۹
	کمک دیگر سازمان ها	۰.۹۱۲	
درآمد غیردولتی	اولیا دانش آموزان	۰.۸۷۳	۰.۷۵۳
	نهادهای اجتماعی (خیرین)	۰.۷۳۲	

با توجه به جدول شماره (۳) در خصوص ارزیابی پایایی و روایی پرسشنامه با در نظر داشتن ۳۷۹ دانش آموز در شهرستان الیگودرز، میزان روایی شاخص های متعدد پژوهش بر اساس آلفای کرونباخ بزرگ تر از ۰.۸ بود و روایی شاخص ها در حد قابل قبول مورد تأیید بود.

جدول ۴. آزمون نرمال سازی داده ها

برآورد	نتایج	درآمد دولتی	درآمد غیردولتی
فراوانی نمونه	تعداد	۳۷۹	۳۷۹
شاخص های نرمال	میانگین	۳۶.۵۱	۱۸.۱۰
	انحراف معیار	۹.۰۹	۵.۲۸
کولموگروف-اسمیرنوف	مقدار	۰.۰۸۱	۰.۰۹۵
سطح معنی داری	مقدار	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰

مطابق با جدول شماره (۴) با استفاده از آزمون اسمیرنوف که نرمال بودن توزیع داده ها را نشان داد، به این نتیجه رسیدیم که سطح معنی داری آزمون برای همه شاخص ها کمتر از ۰.۰۵ بود، بنابراین پژوهش دارای توزیع نرمال در جامعه است.

جدول ۵. آمار ارزشیابی منابع دولتی از دیدگاه کارشناسان حوزه امور مالی و دفتر آمار سال تحصیلی ۱۴۰۲-۱۴۰۳

مؤلفه	شاخص	میانگین	میان	انحراف معیار	واریانس
تأمین منابع مالی دولتی	بودجه عمومی	۳۸.۵	۳۹.۲۸	۲.۰۶	۰.۵۵
	سازمان های دولتی	۱۲.۳	۱۲.۵۵	۰.۶۷	۰.۱۷
	مالیات	۹.۲۸	۹.۴۶	۰.۵۰	۰.۱۳
	ارگان های دولتی	۱۲.۶	۱۲.۸۵	۰.۶۸	۰.۱۸
مجموع آماره ها					
تأمین منابع مالی غیردولتی	والدین	۵.۴	۵.۵۱	۰.۲۹	۰.۰۷
	خیرین	۱۴.۸	۱۴.۲۸	۰.۷۶	۰.۲۰
	نهاد اجتماعی	۷.۱۲	۷.۲۶	۰.۳۸	۰.۱۰
	مجموع آماره	۲۷.۳۲	۲۷.۰۵	۱.۴۳	۰.۳۷

مطابق جدول شماره (۵) از شاخص میانگین طبق آمارهای موجود از سال تحصیلی ۱۴۰۲ تا ۱۴۰۳ به ترتیب بودجه عمومی دولت با ۳۸.۵ واحد بیشترین سهم، گروه خیرین با ۱۴.۸ واحد، ارگان های دولتی با ۱۲.۶ واحد، سازمان های دولتی با ۱۲.۳ واحد، مالیات ۹.۲۸، نهادهای اجتماعی با ۷.۱۲ واحد و والدین با ۵.۴ واحد کم ترین سهم را در تأمین منابع مالی آموزش و پرورش شهرستان داشتند. البته این نکته قابل ذکر است که این هزینه ها در پیرامون هزینه هایی مانند حقوق کارکنان، پاداش های سالیان، اهداف راهبردی آموزش و پرورش، تجهیزات و ساخت مدارس دولتی در نظر گرفته شد.

جدول ۶. نتایج حاصل از پرسشنامه نقش دولت و والدین و خیرین بر مؤلفه های مذکور

نقش دولت با توجه به پرسشنامه										درجه‌بندی	تعداد فراوانی	
حقوق کارکنان		هزینه آموزشی		هزینه رفت‌وآمد		تجهیزات		تعمیرات				
فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد			
۳۰۷	۸۱٪	۷۰	۱۸.۴۶٪	۱۰	۲.۶۳٪	۴۵	۱۱.۸۷٪	۶۵	۱۷.۱۵٪	خیلی زیاد	۳۷۹ نفر	
۴۵	۱۱.۸۷٪	۸۷	۲۲.۹۵٪	۸	۲.۱۱٪	۵۳	۱۳.۹۴٪	۶۷	۱۷.۶۷٪			زیاد
۱۲	۳.۱۶٪	۸۰	۲۱.۱۰٪	۲۳	۶.۰۸٪	۳۸	۱۰.۰۲٪	۳۸	۱۰.۰۲٪			متوسط
۴	۱.۰۵٪	۶۴	۱۶.۸۸٪	۲۱۰	۵۵.۴۰٪	۷۹	۲۰.۸۴٪	۷۳	۱۹.۲۶٪			کم
۱۱	۲.۹۰٪	۷۸	۲۰.۵۸٪	۱۲۸	۳۳.۷۷٪	۱۶۴	۴۳.۲۷٪	۱۳۶	۳۵.۸۸٪			خیلی کم
۳۷۹	۱۰۰٪	۳۷۹	۱۰۰٪	۳۷۹	۱۰۰٪	۳۷۹	۱۰۰٪	۳۷۹	۱۰۰٪			مجموع
نقش والدین و خیرین با توجه به پرسشنامه										درجه‌بندی	تعداد فراوانی	
حقوق کارکنان		هزینه آموزشی		هزینه رفت‌وآمد		تجهیزات		تعمیرات				
فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد			
۸	۱.۸۴٪	۴۷	۱۲.۴۰٪	۱۸۴	۴۸.۵۴٪	۷۳	۱۹.۲۶٪	۱۳۴	۳۵.۳۵٪	خیلی زیاد	۳۷۹ نفر	
۱۲	۳.۱۶٪	۵۹	۱۵.۵۶٪	۱۳۹	۳۶.۶۷٪	۷۶	۲۰.۰۵٪	۱۱۷	۳۰.۸۷٪			زیاد
۱۵	۳.۹۵٪	۸۰	۲۱.۱۰٪	۲۷	۷.۱۲٪	۷۹	۲۰.۸۴٪	۸۷	۲۲.۹۵٪			متوسط
۱۸۶	۴۹.۰۷٪	۸۰	۲۱.۱۰٪	۱۷	۴.۴۸٪	۷۰	۱۸.۴۶٪	۲۱	۵.۵۴٪			کم
۱۵۸	۴۱.۶۸٪	۱۱۳	۲۹.۸۱٪	۱۲	۳.۱۶٪	۸۱	۲۱.۳۷٪	۲۰	۵.۲۷٪			خیلی کم
۳۷۹	۱۰۰٪	۳۷۹	۱۰۰٪	۳۷۹	۱۰۰٪	۳۷۹	۱۰۰٪	۳۷۹	۱۰۰٪			مجموع

مطابق با جدول شماره (۶) در زمینه تأثیرپذیری دولت، والدین و خیرین بر شاخص هایی مانند حقوق کارکنان، هزینه های آموزشی، هزینه رفت و آمد، تجهیزات و تعمیرات در بخش عمرانی آموزش و پرورش شهرستان الیگودرز از طریق پرسشنامه مورد ارزیابی قرار

گرفت. با توجه به جدول و تحلیل های انجام شده در این زمینه نقش دولت در خصوص حقوق کارمندان به طور چشم گیری با ۸۱ درصد در سطح خیلی زیاد تأثیرگذار بود. در خصوص هزینه های آموزشی تعادل نسبی بین نقش هر دو مؤلفه برقرار بود و با مقدار اختلاف اندکی نقش دولت برتری یافت. در خصوص هزینه رفت و آمد دانش آموزان و خصوصاً کارمندان با درصد ۴۸.۵۴ در سطح خیلی زیاد و ۳۶.۶۷ در سطح زیاد تأثیرپذیری والدین و خیرین را نشان می دهد. در زمینه تجهیزات مدارس و آموزش و پرورش مانند تغذیه، تجهیزات علمی برای هوشمند سازی، ابزار کلاسی و... نسبت تأثیرات والدین و خیرین بیشتر از تأثیر دولت بود. در خصوص آخرین مؤلفه یعنی تعمیرات و ساخت مدارس بودجه دولتی نقش خیلی کم رنگی داشت و بیشتر تأثیر خیرین مدرسه ساز و والدین در این مؤلفه قابل توجه است.

بحث و نتیجه گیری

آموزش و پرورش به عنوان یکی از مهم ترین ساختارهای تولیدی غیرمستقیم ارزیابی می شود، بدین منظور که آموزش و پرورش با تولید نیرو انسانی متخصص، راهبردها و اهداف دیگر نهادهای تولیدی را در مسیر توسعه قرار می دهد. با این حال در دولت از بودجه کل بخش اندکی به آموزش و پرورش اختصاص می یابد و این بودجه تخصیص یافته بیشتر سهم حقوق کارمندان، پاداش بازنشستگی معلمان، رفاهیات کارمندان بخش اداری و ... می شود. در واقع در بودجه کل آموزش و پرورش دولت سهم ناچیزی برای پروژه های عمرانی، پروژه های فرهنگی، پژوهشنامه ها در این حوزه، مسابقات و رویدادها در نظر گرفته است که با این سهم رشد و شکوفایی در این زمینه صورت نمی پذیرد. یکی دیگر از مشکلات تخصیص بودجه در حوزه استانی و منطقه ای صورت می پذیرد که شرایط و موقعیت منطقه ها به صورت ویژه مورد ارزیابی قرار نمی گیرد و همین امر باعث می شود مناطق بسیاری به علت عدم اختصاص بودجه کافی در مدیریت و برنامه ریزی دچار مشکل شوند. یکی از مناطقی که در این پژوهش به منظور بررسی نقش دولت، والدین و خیرین در حوزه تأمین منابع مالی مورد ارزیابی قرار گرفت. نتایجی که از این پژوهش به دست آمد گویای این موارد بود:

۱. در آموزش و پرورش شهرستان الیگودرز به علت گستردگی موقعیت جغرافیایی این منطقه و دارا بودن روستاهای متعدد و صعب العبور بودن مسیرهای دسترسی هزینه های بسیاری باید در حوزه آموزش و امکانات برای دانش آموزان در نظر گرفته شود؛ چرا که باید اصل برقراری دسترسی یکسان دانش آموزان به امکانات رعایت شود. (عدالت آموزشی)
۲. با توجه به وضعیت آموزشی در شهرستان الیگودرز و عدم اختصاص هزینه های ایاب و ذهاب و رفاهیات برای معلمان در مناطق سخت که دارای شرایط ویژه هستند، معلمان در این مناطق حاضر به تدریس نیستند و حوزه آموزش و پرورش مجبور به استفاده سرباز معلمان و نیروهای غیرمرتبط در این مناطق است که امر باعث افت سطح تحصیلی و آموزشی دانش آموزان این منطقه شده است.
۳. عدم اختصاص بودجه کافی در حوزه استخدام و جذب معلم در این منطقه یکی دیگر از مشکلاتی است که این شهرستان با آن مواجه است.
۴. پیامدی که در ازای این مشکلات برای شهرستان ایجاد شده است، مهاجرت بی رویه روستائیان به شهر و شکل گرفتن مشاغل کاذب و اشاره ای غیر سیستماتیک بر وضعیت جامعه است.

۵. با توجه به اینکه بیشتر بودجه برای حقوق کارکنان در نظر گرفته شده است، پروژه‌های عمرانی در این شهر بیشتر توسط خیرین و والدین انجام می‌شود و دولت سهم چشم‌گیری در این زمینه ندارد.

به‌طورکلی راه‌های تأمین منابع مالی آموزش و پرورش از دو بستر فراهم می‌شود؛

۱. منابع دولتی (منابعی که از بودجه عمومی دولت تأمین می‌شود و از طریق مالیات، فروش منابع نفتی، سازمان‌های بورسی، بانک‌ها و دیگر مؤسسات دولتی تأمین می‌شود) این منابع بیشتر در راستای حقوق و پاداش‌های کارمندان و کارکنان صرف می‌شود.

۲. منابع غیردولتی (منابعی که از طریق نهادهای خصوصی، کمک‌های وادین و خیرین و نهادهای اجتماعی تأمین می‌شود) این منابع بیشتر در راستای عدالت آموزشی، تجهیز مدارس، ساخت مدارس، خرید کانکس برای روستاهای فاقد مدرسه و پروژه‌های فرهنگی و هنری صرف می‌شود.

در حوزه مطالعات داخلی انجام شده حول محور تأمین منابع مالی آموزش و پرورش و ساختارهای مربوطه در این زمینه، پژوهش انجام شده با پژوهش‌های بادامی و محمدی نژاد گنجی (۱۴۰۰)، توکلی و همکاران (۱۳۹۸) در زمینه فزونی سهم دولت در تأمین منابع مالی همسو بود. از منظر نقش والدین و معلمان و همچنین عوامل تأثیرگذار بر آن نیز با پژوهش‌های چرمیان (۱۴۰۱) و ناطق گلستان و زارعی (۱۳۹۵) همسو بود. در حوزه مسائل و مشکلات تأمین منابع مالی در آموزش و پرورش نیز با پژوهش احمدی (۱۳۹۵) مشترکات وجود داشت؛ اما در زمینه فزونی و تأکید بیشتر بر بنگاه‌های مالی، بانک‌ها و مالیات نسبت به سهم دولت در تأمین منابع مالی آموزش و پرورش با پژوهش‌های خان عزیزی و امین بیدختی (۱۳۹۵) و شیخ زاده (۱۳۹۴) همسو نبود. در حوزه مطالعات خارجی انجام شده حول محور تأمین منابع مالی آموزش و پرورش و ساختارهای مربوطه در این زمینه، پژوهش انجام شده با پژوهش‌های اوگاما و آبايومي (۲۰۲۴) و سالیفو (۲۰۲۲) از منظر تأکید بیشتر بر نقش دولت مرکزی و محلی یا منطقه‌ای در تأمین منابع مالی و با پژوهش گوناوان و سیاهان (۲۰۲۳) بر نقش مشارکت دولت و والدین و دیگر نهادهای اجتماعی همسو بود؛ اما با توجه به پژوهش‌های ربوکان و چینگ اددی (۲۰۲۳) و شین (۲۰۲۲) که نقش مالیاتی و مشارکت‌های غیردولتی را بیشتر از دولت دخیل می‌دیدند در این زمینه همسو نبود. مطابق فرضیات پژوهش و نتایج به دست آمده از مطالعات تطبیقی، تجزیه و تحلیل آماره‌های مربوط به بودجه آموزش و پرورش و استان لرستان و همچنین پرسشنامه تکمیل شده از سوی دانش‌آموزان، مشخص شد منابع تأمین مالی دولتی بیشتر از منابع تأمین غیردولتی بود. شاخص مربوط به منابع مالی دولتی ۷۲.۶۸ واحد و شاخص منابع مالی غیردولتی ۲۷.۳۲ واحد بود، که این نشان‌دهنده سهم سه برابری منابع دولتی در تأمین حوزه مالی شهرستان آموزش و پرورش بود. در خصوص هزینه‌هایی مانند تعمیرات و ساخت مدارس، هزینه رفت و آمد دانش‌آموزان و معلمان منابع غیردولتی مانند کمک‌های خیرین و اولیا به صورت چشم‌گیری برتری داشت. همچنین مشخص شد آموزش و پرورش با توجه به اختصاص بودجه دولتی نیازمند کمک‌های دیگر و منابع غیردولتی نیز هست که این دلیل بر اثبات این است که هزینه‌های آموزش و پرورش بیش از بودجه اختصاص یافته بوده است؛ اما در خصوص اینکه نقش و تأثیر والدین

بیشتر از نهادها و منابع دیگر در زمینه های مالی است رد شد، چرا که خیرین و بودجه دولتی و نهادهای اجتماعی سهم بیشتری نسبت به والدین در زمینه تامین منابع مالی آموزش و پرورش شهرستان داشتند.

منابع

- آزنی، معصومه و ترابی، حسن رضا. (۱۳۹۴). آموزش و پرورش فراگیر (آموزش برای همه)، همایش ملی آموزش ابتدایی.
- اشرافی یوئیه، شهرآزاد. (۱۳۹۳). پرورش انواع تفکر معطوف به آینده در آموزش و پرورش، همایش ملی آینده پژوهی.
- احمدی، غلامعلی؛ عباس زاده، طاهره؛ درویشی، علی و میرجوانی زنگنه، کاترین. (۱۳۹۵). مروری بر نحوه تامین منابع مالی در آموزش و پرورش، کنفرانس بین المللی نخبگان مدیریت، ۱، ۱۰-۱.
- بادامی، مریم و محمدی نژاد گنجی، علیرضا. (۱۴۰۰). بررسی وضعیت موجود منابع مالی آموزش و پرورش کرج و ارائه راهکارهای نوین تامین منابع مالی. فصلنامه رویکردهای پژوهشی نو در علوم مدیریت، (۱۶)، ۲۰۵-۲۲۳.
- چرمیان، فاطمه. (۱۴۰۱). آسیب شناسی سیاست ها و روش های تامین منابع مالی آموزش و پرورش با نگاهی بر نقش مشارکت اولیا. فصلنامه علمی علم اندیشان، ۱۰(۲)، ۴۸-۵۸.
- حافظ نیا، محمدرضا (۱۳۸۸). مقدمه ای بر روش تحقیق در علوم انسانی. تهران: انتشارات سمت.
- خان عزیزی، محمد و امین بیدختی، علی اکبر (۱۳۹۵). سازوکارهای تامین منابع مالی بخش آموزش (آموزش و پرورش و آموزش عالی). نامه آموزش عالی، ۹(۳۴)، ۱۴۸-۱۲۱.
- داجوی توکلی، عطیه (۱۳۹۸). تقویت مشارکت بخش غیردولتی در تامین منابع مالی آموزش. نشریه علمی پژوهشی مدیریت فردا، ۱۸(۲)، ۲۳-۴۵.
- شیخ زاده، مصطفی (۱۳۹۴). بررسی شیوه های تامین منابع مالی در آموزش و پرورش از دیدگاه اولیا و کارشناسان. فصلنامه علمی پژوهش های یاددهی و یادگیری دانشگاه آزاد واحد بجنورد، ۱(۴)، ۱۸-۱.
- عبدالمی، محمدصادق و بنیادی، حجت الله. (۱۴۰۱). بررسی لایحه بودجه ۱۴۰۲ کل کشور، تحلیل اولیه بر اعتبارات آموزش و پرورش. مطالعات فرهنگ و آموزش، مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی.
- قارون، معصومه (۱۳۹۲). مروری بر نحوه تامین منابع مالی آموزش عالی در منطقه آسیا و اقیانوسیه و رهیافت هایی برای ایران. فصلنامه پژوهش و برنامه ریزی در آموزش عالی، ۷(۲)، ۴۳-۶۴.
- قارون، معصومه (۱۳۹۲). معرفی الگوی برآورد منابع مالی مورد نیاز برای اهداف کلان بخش علوم، تحقیقات و فناوری از محل منابع عمومی. فصلنامه پژوهش و برنامه ریزی در آموزش عالی، ۶۷، ۱۹-۱.
- قهرمانی، فاطمه؛ سلیمی، مهتاب و نینوایی، مژگان. (۱۴۰۰). مقایسه تطبیقی آموزش بهداشت مدارس ابتدایی کشورهای ایران، کره جنوبی و ژاپن، آموزش پرستاری، ۱۰(۵)، ۵۳-۶۶.
- ناطق گلستان، احمد و زارعی حسین آباد، مجتبی. (۱۳۹۵). اولویت بندی نگرش مدیران مدارس استان خراسان شمالی در زمینه شیوه های تامین منابع مالی آموزش و پرورش با استفاده از فرآیند سلسه مراتبی AHP. فصلنامه تحقیقات جدید در علوم انسانی، ۳(۸)، ۷۵-۱۰۶.
- نفیسی، عبدالحسین. (۱۳۹۰). دانشنامه اقتصاد آموزش و پرورش؛ جلد اول: اقتصاد آموزش و پرورش عمومی، تهران: پژوهشگاه تعلیم و تربیت.
- وهابی راد، شاهین و شباهنگ، حبیب. (۱۳۹۵). آموزش و پرورش، اقتصاد مقاومتی و توسعه، کنگره پیشگامان پیشرفت.
- Augenblick, J., & Myers, J. L. (2003). Calculation of the cost of an adequate education in Missouri using the professional judgment and the successful school district approaches. Report prepared for the Missouri Education Coalition for Adequacy (MECA). Denver, CO: Augenblick, Palaich and Associates, Inc.
- Gunawan, G., Siahaan, A. (2023). Sources Of Education Funds in School Review From The Perspective Of The Indonesian Education Financial System, Al'Adzkiya International of Education and Social (AIoES) Journal, 3, 25-29.
- Jevirlyn, S., Rebucana, Delon A., Ching, EdD. (2023). Fiscal Management Competence of Principals to Financial Performance and School Improvement in Public Elementary Schools: Its Impact on Financial Resources Management, International Journal of Research Publications (IJRP.ORG)

- Ladd, H.F., & Hansen, J. S. (1999). Making money matter: Financing America's schools. Washington 'DC: National Academy Press.
- Muchira Mbogo, S., Ibrahim, K., Akala Jumba, P. (2022). Influence of Adequacy of Financial Resources on Quality of Education in Public Day Secondary Schools in Embu County, Kenya, International Journal of Current Science Research and Review, 15-35.
- Pusser, B. (2002). Higher education 'the emerging market and the public good. Report of workshop 'The National Academic Press
- Shane, Philip B., (2022). Financial Resources for College Education. Available at SSRN
- Salifu, I. (2022). Implications for Private School Management in Ghana, Leadership and Policy in Schools, 21, 1-10.
- Wang, T. Y., & Chien, S.C. (2006). Forecasting innovation performance via neural Networks: A Case of Taiwanese Manufacturing Industry. Technovation, 26(5-6), 635-643.
- Winter, S., & Pfitzner, A. (2013). Externalities and Optimal Subsidization of Higher Education. VfS Annual Conference 2013 (Duesseldorf): Competition Policy and Regulation in a Global Economic Order 79993, Verein für Socialpolitik / German Economic Association.